

MEMORIALISTICĂ

Ion Dumitrescu

Filele mele de calendar

Joi 26 august 1993

Era pe 1 ianuarie 1940, când am fost numit profesor de Teorie-Solfegiu la Academia de Muzică Religioasă. Hârtia mi-a adus-o Dinu Sichițiu. Fusesem colegi la seminar și la Conservator; el era mai mare - acum era secretarul Academiei.

Mă poșteau să mă prezint pe 8 ianuarie, când reîncep cursurile, după vacanță - și că ar fi bine, zicea el, să fiu acolo în preajma orei 12, fiindcă Părintele Iancu vrea să mă cunoască.

Am fost mai devreme. Înfiițată în 1928, de Patriarhul Miron Cristea, Academia de Muzică Religioasă era găzduită în incinta mănăstirii Antim. Am trecut pe sub clopotnița de la intrare și imediat la dreapta, în clădirea de lângă zidul împrejmuitor, am găsit-o.

Pe Părintele Iancu îl cunoșteam din auzite, ba îl și văzusem de câteva ori. Nu mă gândisem să-i fiu colaborator.

- „Dumneata ești domnu' Dumitrescu... Ion, nu?, de care mi-a vorbit Paul?“

- „Da, Părinte, cred că eu.“

- „Prea te laudă toți, și Chirescu, și Jora, și Brăiloiu... Sper să facem treabă bună“ -

și nu mă scăpa din ochi.

Era înalt, vânjos ca un stejar. Când mă privea, aveam impresia că sunt mic. Barba roșcată începuse să-i încărunească, vorbea scurt, apăsător, cu voce timbrată de bariton-bas. De-un an era directorul Academiei.

În ianuarie 1940 eu eram tânăr, nu-mplinisem încă 27 de ani. Terminasem Secția Pedagogică în primii cinci ani de Conservator, suplineam la câteva licee și continuam studiile, cu Dirijatul de orchestră și cu Compoziția.

Între timp, a intrat un omuleț slăbănog, chel, cu nasul mare și cu poftă de vorbă lungă. Era Cutava, profesor de Psaltică, în locul lui Ion Popescu-Pasărea, care căzuse bolnav. Grec sadea, cu școală de Psaltichie la Atena, se pripășise din tinerețe pe lângă nu știu care Episcopie din Țara Românească. De la un timp, ajunsese psalt la Patriarhie.

- „Dumitrache, vino să-ți prezint pe domnul Ionel Dumitrescu. L-am angajat profesor de Teorie-Solfegiu“.

- „Brava, Părințele, sărut mâna! Bine c-am scăpat de Kakavela“...

A intrat și Paul. Între noi, era cel mai vechi în Academie, profesor de Armonie, Contrapunct și Compoziție bisericească.

La unu și jumătate, am plecat toți patru. Pe drum, am aflat pățania cu Buicliu. Fusesse angajat în septembrie, profesor de Teorie-Solfegiu. Deși era definitivat în învățământul secundar, râvnise la Academie. Intrase nepoftit, la intervenția cuiva din Minister - și scotea din sărite profesorii, studenții, pe director. Întârzia la cursuri, lipsea, își dădea aere de mare compozitor, era arțăgos - numai Teorie-Solfegiu nu preda.

- „Domnule Buicliu, dumneata, începând din semestrul doi, nu mai vii!“

- „Eu?... Cine ordonă?... Vreau explicații, ședință, Minister, justiție!“ ... Le-a făcut un tapaj, cum știa el. Dar Părintele Iancu nu era nedus la biserică:

- „Nicolae, domnu' ăsta nu mai intră în școală!“

- „Am înțeles, Părinte!“

.....
Mergeam în cârd, ne opream, porneam. Părintele Iancu se purta cu pălărie cu boruri largi, fâlfâia giubeaua și împungea asfaltul cu un baston pe potrivă.

Era parohul Bisericii Visarion, licențiat în teologie, făcuse Canto în Conservator, fusese patru ani superiorul Capelei române din Paris, unde nu se mărginise la oficiile preoțești, studiind muzica gregoriană și orientală cu Amédée Gastoué la *Schola Cantorum* și istoria muzicii universale la *Sorbona* cu André Pirro. În căutare de documente, scotocise Biblioteca Națională din Paris, Biblioteca Vaticanului, Biblioteca Ambroziană din Milano, Mănăstirea Grotta Ferratta, Biblioteca de stat din Berlin. Emerit latinist și elinist, publicase un important număr de studii, multe redactate în franceză.

Neconformist cu cele laice, dar și cu cele bisericesti, se ținea în afara ierarhiei și era respectat ca atare.

Era proprietarul unei „ferme“, ziceam noi, unei „grădini“, zicea el, în marginea orașului, dincolo de Cărmidari, peste calea ferată - un număr de hectare cu pomi fructiferi, soiuri de viță, porci, iepuri, cai de curse, nu o dată premiați la derby-urile bucureștene. Din vinurile selectate de el, ne împărtășeam toți prietenii, iar ospetele organizate la fața locului intraseră în tradiție. Erau toamna, cu purcelul fript și cu turburelul spumos - iar nelipsiți, Jean Alexandru Steriade, Ressu, Pallady, Gala Galaction, Paul, profesorul I.D. Ștefănescu - singurul cu soția, fiica lui Vlahuță -. După ce ne-am împrietenit, mă invita cu Mariana.

„Le Révérend Père Petresco“ a ajuns apoi omologat între bizantinologii de prestigiu internațional.

Când, în 1967, i-am tipărit la Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor primul volum din *Etudes de Paléographie musicale byzantine* - „en remerciant particulièrement le président de l'Union, l'éminent musicien Ion Dumitrescu“ -, am devenit eroul unei „prelucrări“ de partid, cu toată ceremonia:

- „Că, de ce?... Că, pentru ce?... Se cunoaște că... Să știți că...“

M-au salvat elogiile culese de profesorul Condurache de la cei mai remarcabili bizantinologi participanți atunci la Congresul de la Copenhaga, unde fuseseră invitați - dar Părintele nu primise viza de călătorie.

.....
Am ieșit din Antim și, de la Operetă, urcam Calea Victoriei:

- „Dumneata unde mănânci, domnule Dumitrescu?“

- "Pe unde pot".

- "Hai cu noi".

Ne-am oprit în Pasajul Mercur, vizavi de telefoane. Consiliul de Patronaj ținea aici un restaurant civilizată și ieftin. Cam de două-trei ori pe săptămână, repetam programul. Porneam împreună, poposeam un ceas-două la Consiliul de Patronaj și ne despărțeam. Câteodată o prelungeam cu o plimbare.

Într-o zi am suit bulevardul, până la Biserică. În spate, după altar, era un parter de de casuță modestă, cu odăi-vagon. Aici, în două camere, vestibul și dependințe, locuia Părintele Iancu.

Despre burlăcia noastră știam, dar despre burlăcia lui am aflat de la Paul. Trăise drama generalului care se-nsoară sublocotenent, apoi urcă din grad în grad, în timp ce dumneai rămâne tot sublocotenent. Părintele Iancu se-nsurase de tânăr, înainte de preoție, după care urcase vertical, în timp ce coana preoteasă rămânea aceeași. Mai mult, pe la o vârstă, devenise arțăgoasă, își ascușise limba. Pentru fiecare carte, tablou sau prieten care-i intra în casă, făcea scandal. Asta a fost până într-o zi, când, eroic, a despărțit casa în două, a bătut ușa în cuie și n-a mai catadicsit s-o vadă. Trăia într-o boemă desăvârșită, cu tablourile, cărțile și masa de scris. Îl slujea o băbuță chioară.

- "Mai dă și tu, Mărie, cu mătura pe ici pe colea... Mai bagă un lemn în sobă".

A deschis și ne-a poftit înăuntru. La mijloc, o masă largă, printre vrafurile de cărți - pahare, cești, ibrice, farfurii; un pat de campanie, un pian încărcat, pereții căptușiți de cărți și tablouri, câteva scaune schilode, o sobă mare de teracotă, afumată. Maria nu prea folosea mătura și nici lemne în foc nu băga.

- "Hai, Dumitrache, ia cântă tu *Heruvicul* lui Anton Pann, ăla pe glasul opt, s-audă băieții!"

Dumitrache de-abia aștepta. Se ridica în vârful picioarelor, întindea din gât, țuguia buzele, astupa nările, întorcea floricele din psifistoane, gălgăia din elafroane, lungea vocalele într-o papadie interminabilă.

- "Destul, Dumitrache, gata! Hai să cântăm un Schubert".

A deschis caietul și, cu *Der Lindenbaum*, *Der Leiermann*, *Die Forelle* am ținut-o până seara târziu, când a mai scos o sticlă dintr-un raft, de după cărți. Am cinstit și ne-am împrăștiat pe la casele noastre.

Alte dăți, discuțiile se-ncrâncenau la masă și pe stradă.

- "Ia mai taci, Dumitrache! Lasă-ne cu paraclitichiile, epeghermele, endofoanele, paraclismele tale! Cine le mai cântă?"

- "Eu! Dacă le-ar cânta și alții, ar avea credincioșii ce s-asculte!"

Într-adevăr, nimeni nu cunoștea mai bine ca el toate chichițele sistemelor, de la Cucuzel la Hrisant și până azi. De cântat - mai puțin. Zgâria rău.

- "Fără *capretto*, lasă *capretto*!" striga Părintele. "Ascultă, Dumitrache, dacă sucești capul studenților cu tereremurile tale, te dau afară!"

- "Văleu, Părințele, să nu faci una ca asta, ca praful s-alege de psaltichia română"...

Pe mine, la-nceput, mă ținea cu "domnu' Dumitrescu", apoi cu "domnu' Ionel", pe care n-a trecut. Pe Paul îl tutuia. Eu nu-ndrăzneam să vorbesc decât despre "Părintele Iancu", Paul îi zicea "Popa".

- "Bagă de seamă, Paule, căsătoria e lucru complicat. Femeia, dacă nu e înger, e diavol adevărat"...

Întrucât refrenul se repeta, am bănuît că trebuie să fie la mijloc ceva ce nu-i era pe plac.

- "Ce mă tot cicălește Popa ăsta?... Nu-i ajunge cât mă ciocănește cu pavugadele lui?"

Cu ciocăneala Popii, cum zicea el, Paul intrase în tainele Psaltichiei. În privința asta, eu nu numai că o învășasem opt ani, o cântasem, o trăisem. Printre profesorii Academiei, Chirescu, Breazul, Folescu, Popescu-Pasărea - toți erau seminariști.

Încă din 1936, după stabilirea în București, Paul se atașase de Biserica Visarion, ca dirijor de cor, iar la Academia de Muzică Religioasă, Jora îi cedase catedra de Armonie și Contrapunct. Părintele Iancu îl luase în simpatie. Între timp, scrisese o Liturghie, colabora la organizarea concertelor de duminică după-amiază, armoniza, prelucra materialele inedite de muzică bizantină, pregătea și dirija corul. Concertele stârniseră interes, biserica era plină. La unul dintre ele - cel de al doisprezecelea, mi se pare - l-am luat și pe Silvio Florescu. Fusesse profesorul meu de vioară la Conservator și rămăsesem prieteni. Părintele rostise o propedie, se făcuse liniște, în cafas Paul era gata să-nceapă, când, de lângă mine, a răsunat cling-clang, cling-clang, Marseilleza. Maestrul Silvio a scos repede din buzunar o pepenoaică de ceas cu muzicuță și până să-l meșterască, "*Allons enfants*" s-a terminat.

- "Am mai pățit-o odată, la Viena, când cântam Concertul de vioară al lui Richard Strauss".

.....
Într-una din zile, am făcut singuri drumul spre masă. Paul lipsea din București, iar Cutava era bolnav.

- "Ascultă, domnu' Ionel, m-am gândit la un oratoriu de Paști. Am găsit documente bizantine de toată frumusețea, din secolul 13. Le-am terminat de transcris, le-am dat lui Paul să vadă ce se poate face. Am și pentru dumneata un oratoriu de Crăciun. Să vedem însă întâi pe ăsta de Paști. Ce părere ai?"

- "Excelentă! Paul ce-a zis?"

- "E-ncântat, pornește la treabă"...

Eram sincer entuziasmat pentru promisiune - îmi dăruise *L'Office de Noël*, aveam un punct de plecare - dar mai încântat eram pentru idee... Un Oratoriu de Paști..., primul în muzica noastră... material inedit... Paul, Părintele...

Nu peste mult timp, am fost convocați la o primă audiție. Începuse cu antifoanele din Joia Mare. Într-adevăr, splendide erau documentele: melodii limpezi, de noblețe diatonică, dar de adânc dramatism. Nu aveam de-a face cu cromatismele și întortochelile melismelor orientale introduse în muzica bizantină după căderea Constantinopolului. Nu putea fi vorba de "muzică psaltică orientală". Era muzică bizantină în toată splendoarea

hieratică. Părintele tradusese textele grecești, care în original trebuie să fi avut o subtilă poezie.

Paul se aprinsese. Din când în când ne convoca la o audiție, care se lăsa cu discuții prelungite. Făcea câte un popas și la meșterul Jora.

Au venit apoi examenele, vacanța. În 25 martie murea Ion Nonna Otescu, în mai Germania invadea Țările de Jos, în iunie absolveam Compoziția și Dirijatul de orchestră, nemții intrau în Paris, sovieticii ocupau Țările Baltice, Bucovina și Basarabia, Carol al doilea abdică, Diktatul de la Viena ne răpea Ardealul de Nord, cutremurul, legionarii, asasinarea lui Iorga ne lăsau fără respirație. Ne vedeam rar.

În ianuarie 1941, Paul se-nsură, intra profesor la o catedră de Armonie de la Conservator, după rebeliunea legionară Jora era numit director, Academia de Muzică Religioasă se desființează, cursul de Paleografie muzicală bizantină și Cânt gregorian, cu Părintele Iancu, trecea ca secție în Conservator. Eu eram angajat la Teatrul Național, mutasem de restaurant, pe Cutava îl pierdusem din vedere...

Oratoriul avansa. Într-o după-amiază, către 23 august 1944, în strada Costache Bălăceanu, ni l-a prezentat orchestrat, gata de primă audiție. Eram toți de față, și Părintele, și meșterul Jora, și Alfred, și Breazul, și Costy...

Concertul din 3 martie 1946, la Ateneu, a fost un moment istoric. Maestrul Enescu la pupitru, soliștii, corul lui Lungu... partitura a fost oficiată într-un nimb de sfințenie. Nu s-a aplaudat.

De a doua zi însă - pentru că, desigur, din greșală, nu cu intenție, pe afișul Filarmonicii numele Părintelui Iancu lipsea - au apărut intriganții, partizanii, consilierii, presa. În timp ce Paul era sanctificat, cronicile îl menționau pe Părintele Iancu la coadă, între interpreți. Cântase vocea lui Iisus. J.V. Pandelescu și Ciomac erau corifeii.

- "Ce vrea Popa?... Coautor pe lucrarea altuia?"

- "Fără Paul rămânea cu documentele!"...

- "Cum admiteți, Părinte, ofensa?... După ce l-ai crescut și i-ai pus în mână materialele de-a gata?"...

Bucuria se destrăma. Am intervenit toți prietenii. Aș! La mijloc nu era interesul material. Poate drepturile de autor, dar ambiția era mai mare, nu atât din partea Părintelui, cât dinspre Paul. Maricăi îi venise apa la moară. Plătea polița Popii... Știa ea de ce...

La 5 octombrie 1947 mă-nsuram. Deși vremurile nu zâmbeau, socrii mei au ținut să facă fiicei lor nuntă mare: Domnița Bălașa, sobor, Părintele Iancu proistos, corul lui Chirescu, Paul și Marica nași, masă mare în strada Valeriu Braniște...

Părintele și nașii ne puseseră cununile, eticheta îi așezase lângă miri, în capul mesei... Nici o înseninare.

În fine, după o reuniune în care cei doi și-au dat mâna, am crezut că s-a terminat. De unde!... A doua zi, Paul ne-a declarat că a ars partitura și știmatele. Păcat, mare păcat! Restul îl cunoașteți. A-nlocuit toate documentele, a eliminat orice urmă de colaborare și, în 1948 a prezentat *Patimile*, de astă dată și *Învierea Domnului*, fără nici o altă aluzie decât la cântările psaltichiei secolului 19. Noua versiune a fost dirijată de Silvestri în două audiții - și așa a rămas până astăzi...

În ce privește cel de al doilea Oratoriu, *Nașterea Domnului*, e bine să se știe că a fost compus mai la repezeală, evitând cu grijă orice amintire de colaborare cu Părintele Iancu.

Am participat la repetițiile care se țineau acasă la Bebé Rădulescu, în Elefterie. Bebé-Nicolae Rădulescu, pianist și entuziast iubitor al muzicii românești, era soțul cântăreței Rosl Baumann și fratele pictoriței Magdalena Rădulescu.

E un oratoriu popular, folosind cântările de strană curente ale slujbei ortodoxe de Crăciun. Fără să fie lipsită de măiestria și experiența lui Paul - ba din contra -, partitura nu se poate numi *Oratoriu bizantin*. E un moment de muzică psaltică, în care, peste temele împrumutate din Macarie, Petru Efesiul, Anton Pann, Ștefănache Popescu, Dimitrie Suceveanu, contribuția personală devine oportună pentru consolidarea stilului simfonic adecvat.

În repulsia adolescentină față de Popa, Paul și-a impus să uite cu desăvârșire „aclamațiile imperiale“, „parimiele medievale“, „irmologhiile bizantine“ care, prelucrate, armonizate, orânduite în colaborare cu Părintele Iancu, făcuseră gloria concertelor din cafasul Bisericii Visarion...

.....
Rămânând până la sfârșit prietenul loial și al unuia și al celuilalt, cu toată venerația pentru Părintele Iancu și al dulcea prietenie care m-a legat de Paul, repet:

- „Păcat, Paule, ți-am spus-o întotdeauna, și-a spus-o Breazul, și-a spus-o Jora, o mai spun și acum!“

Însă, peste toate, soarta psaltichiei românești mă doare. Împletită într-un lujer cu folclorul, reprezintă sufletul, istoria adevărată a muzicii noastre. Pentru că Evul Mediu muzical și perioada până la reforma lui Cuza și înființarea Conservatoarelor, n-o reprezintă organizații sași din Ardeal, ci psalții anonimi, vlahomuzicarii, cucuzelii noștri, care, împreună cu lăutarii, inventau muzică după alte reguli și cu alt har decât occidentalii. Iar de când cele două șuvoaie s-au întâlnit, binecuvântarea cerească e în măsură să ne acorde șansele revigorării întregii mișcări muzicale.

- „*Pentru cine înțelege,
Țânțarul e trâmbițar;
Pentru cine nu-țeleg,
Tobe, surle-s în zadar*“...

În ce mă privește, un Oratoriu de Crăciun pe documente bizantine - deși n-am scris niciodată pe teme împrumutate - mi-ar fi surâs. Poate l-aș fi izbutit, poate nu. Oricum, l-am lăsat nescris, și nu din cauza lui Paul sau a Părintelui Iancu. Din cauza mea.

- „Hai, domnu' Ionel, când începem?“

- „N-ai decât să-ți scrii oratoriul cu Popa... eu îl scriu pe-al meu“...

- „Scrie-l, Paule, tu, ce-i în mână, nu-i minciună“...

Eu trebuia să fac mereu altceva decât oratorii, apoi, între timp, Părintele Iancu se muta dintre cărți și tablouri lângă zidul Bisericii Visarion.

- „Poate într-o altă legislație, Părinte, sărut dreapta, poate“...